

Наименование на проекта

„Съседите“

Участници:

Куратор: Васил Владимиров

Автори: Красимира Буцева, Джулиан Шехириан, Лилия Топузова

„Съседите“ изважда на показ премълчаните и избледнели спомени на оцелелите от политическото насилие на комунистическия режим. Проектът осветява репресиите извършени между 1945-1989 г. и разглежда проблемното им наследство в настоящето. Чрез намерени обекти, видео и звукова инсталация Красимира Буцева, Джулиан Шехириан и Лилия Топузова разказват историите на онези, които са преживели българските ГУЛАГ и затвори. Проектът е от огромно значение, тъй като съчетава художествено изследване, устни истории, теренни проучвания, етнография и технологии. Създавайки пространство, в което посетителите могат да станат свидетели на историите на заклеямените като чужденци в рамките на българските граници проектът може да се счита за отговор на призива на Адриано Педроза за разглеждане на темата „Чужденци навсякъде“.

В основата на мултидисциплинарното изследване са 40 интервюта с преживели насилие от страна на държавата. Авторите пресъздават домовете на оцелелите и съживяват материалните и психологическите пространства, в които са се състояли интервютата, приканвайки публиката да ги обживее. Пресъздавайки политиката на Gesamtkunstwerk (Гройс), проектът допълва материалността на следвоенното инсталационно изкуство (Киенхолц, Кабаков, Х. Бюхер, Р. Уитиред) с нов подход на документална инсталация, използвайки съвременни технологии. Изложбата съчетава въздействащи откъси от 9 свидетелства на оцелели, ембиънт полеви звуци и видеозаписи от местата на бившите лагери в Белене и Ловеч. Фокусът на проекта няма за цел да възстановява преживяванията на оцелелите, а по-скоро да вникне в детайлите на механизмите на индивидуалната памет и нейното емоционално изразяване в контекста на травмиращи събития. По този начин вместо да превръща травмата или насилието в сензация, „Съседите“ насочва вниманието към малките, ежедневни моменти на мълчание, които са продукт на интимността на паметта и разговора.

Теоретичната рамка на Лилия Топузова формира концептуалния гръбнак, изследвайки разнообразните начини, по които оцелелите продължават да въплъщават травмата и репресията. Това се проявява пространствено и символично в обектите, които формират фрагменти от три стаи – дневна, спалня и кухня. Гласовете от дневната са на помещиците, които се разкриват и говорят за своите преживявания. Спалнята отразява онези, които си спомнят, но не говорят, било то от страх, или просто защото никога не са били питани. Третата стая, кухнята, боядисана в бяло, е посветена на оцелелите, които не помнят и избират да мълчат, както и на онези, които никога не са имали възможност да говорят – загиналите.

„Съседите“ пространствено напомня как комунизмът и социализмът се „тълкуват като колективна памет“ (Колева, 2022), но също така показват как процесите се развиват в лични пространства. Както пише Симин, музеите са основните съвременни институции, в които колективният характер на паметта се разиграва публично. Такива пространства реферират към „сфера на значимост, която е невидима и отсъстваща“, като например миналото, но и са посредници между него и зрителите, като го правят „видимо и присъстващо“ (Помиан, 1991). Предвид отсъствието на институции, които да тълкуват наследството на политическото насилие в България, „Съседите“ поема важната роля да дадат пространство за разговор. Концентрирайки вниманието върху личния разказ, изложбата отразява и „нововъзприетата функция на музея да предоставя платформа за индивидуалната съдба, за жертвите на жестокости и за малцинствата, чийто глас трудно се чува“ (Simine, 2013).

Черпейки от „езиците на отсъствието, които говорят за и посредством политиката на съпротивата“, проектът създава пространство за грижа и колективно лечение (Copeland, 2013), като същевременно вплита българския разказ в глобалните разговори за истината, помирението и колективната памет. Пространството представлява форма на равносметка: публиката е поканена в качеството на свидетел на травмата на оцелелите, но и на тяхната устойчивост, отказ да бъдат заличени от историята. Инсталацията не само капсулира фрагменти от домашни пространства, отразяващи домовете на оцелелите, но и използва звук и технология, за да внуши наличието на присъствие. Светлините трептят, шевната машина оживява, кафемашината бавно вари кафе, а грамофонът накъсано свири и спира. Ембиънт звуците, извлечени от интервютата, изпълват стаите с финия шепот на ежедневието. Естествени материали (като камъни, вода и растения) от местата, където е извършвано насилие, са разпръснати, за да свържат визуално материалния свят на лагерите с домашните пространства, илюстрирайки просмукването на травматичната памет в ежедневието. Проекции от местата на лагерите се променят с преминаването на

зрителите през пространството: първоначално представят подробно заснети, обширни пейзажи и празни сгради, а впоследствие кулминират с близки планове на осветени през нощта растения.

В пряк отговор на призива на Биеналето да се разсъждава върху категорията „чужденец“, проектът разкрива неразказаните истории на "местни чужденци", които са били преследвани, лишавани от свобода без съдебен процес и са преминали през лагери за принудителен труд. Проектът документира системното преследване на политически дисиденти, хора с леви политически убеждения, земеделци, които искат да запазят земята си, художници, куиър хора, турци, роми, мюсюлмански малцинства, младежи, които слушат джаз, както и обикновени хора, които се отклоняват от тесните идеали на режима. Изложбата функционира като мемориал за жертвите и предлага критичен размисъл за репресивния политически климат, както и нстоящата институционална колебливост в разговорите за неговото наследство.

В контекста на продължаващите световни конфликти, инсталацията служи като напомняне за трайното въздействие на политическото и институционализираното насилие. Интердисциплинарният характер на творческия колектив, който стои зад проекта, гарантира нюансирано изследване на множеството сложни пластове, въплъщавайки духа на иновативните художествени практики, които се занимават с комплексната съвременна действителност.

Библиография:

Arnold-de Simone, Silke. *Mediating Memory in the Museum: Trauma, Empathy, Nostalgia*. 2013.

Copeland, Huey. *Bound to Appear*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.

Groys, Boris. *Art Power*. Cambridge: MIT Press, 2013.

Koleva, Daniela. *Memory Archipelago of the Communist Past: Public Narratives and Personal Recollections*. Palgrave Macmillan, 2022.

Pomian, Krzysztof. *Collectors and Curiosities*. Cambridge: Polity, 1991.

Robins, Claire. *Curious Lessons in the Museum*. 35th ed. Routledge, 2016.

Sodaro, Amy. *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence*. Chicago: Rutgers University Press, 2018.

Topouzova, Lilia. "On Silence and History." *The American Historical Review* 126, no. 2 (2021), 685-699.

Topouzova, Lilia. *Unsilencing the History & Legacy of the Bulgarian Gulag*. 2024, Forthcoming.